

УДК 330.34 : 332.14

В. Ф. Савченко,
д.е.н., професор**ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ**

У статті проаналізовані ситуація та нормативне забезпечення щодо інноваційного розвитку України, наукові розвідки у даному напрямку, проблеми інноваційної політики в державі. Показані недоліки інноваційної діяльності в регіональному розрізі. Визначається та обґрунтовується необхідність впровадження моделі прискореного й ефективного функціонування інноваційного циклу „наука-технологія-виробництво-розподіло-споживання” на базі науково-технологічних парків, технополісів, бізнес-інкубаторів, венчурних фондів і венчурних фірм. Проведено вибірковий аналіз інноваційної ситуації у Чернігівській області та територіях, що прилягають до неї, надано пропозиції для даного регіону. Стверджується, що подальші дослідження цього спрямування мають перспективу в площині теоретичних напрацювань та щодо практичних результатів у майбутньому розвитку регіонів.

В статье проанализованы ситуация и нормативное обеспечение относительно инновационного развития Украины, исследования ученых в данном направлении, проблемы инновационной политики в государстве. Показаны недостатки инновационной деятельности в региональном разрезе. Определена и доказана необходимость внедрения модели ускоренного и эффективного функционирования инновационного цикла „наука-технология-производство-распределение-потребление” на базе научно-технологических парков, технополисов, бизнес-инкубаторов, венчурных фондов и венчурных фирм. Проведен выборочный анализ инновационной ситуации в конкретной Черниговской области и территориях, прилегающих к ней, разработаны предложения по данному региону. Утверждается, что дальнейшие исследования этого направления перспективны как в теоретическом плане, так и относительно практических результатов в будущем развитии регионов.

Економіка

In the articles a situation and normative providing is analysed in relation to innovative development of Ukraine, scientific secret services in this direction, problems of innovative activity in a regional aspect. The necessity of introduction of model of the speed-up and effective functioning of innovative cycle is determined and grounded „science-technology-production-distributing-consumption” on a base of scientific technical parks, tehnopolis, business incubators, venture funds and venture firms. The selective analysis of innovative situation is conducted in the Chernihiv area and territories which adjoin to it, suggestions are given on this region. It becomes firmly established that subsequent researches of this direction have a prospect in theoretical works and in relation to practical results in future development of regions.

Ключові слова: інновації, регіон, економіка, пріоритет, технології, бізнес-інкубатор, технополіс, програма, комплексний підхід.

Актуальність теми дослідження. Україна намагається йти по інноваційному шляху розвитку економіки. Свідченням цього є нормативні документи, ряд програм і задекларованих стратегій, прийнятих на державному рівні, зокрема: Закон України „Про наукову і науково-технічну діяльність” від 01.12.1998 р.; Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України, прийнята Верховною Радою України 13.07.1999 р.; Закон України „Про інноваційну діяльність” від 07.07.2002 р.; Закон України „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” від 16.01.2003 р.; Указ Президента України „Про концепцію державної промислової політики” від 12.02.2003 р. та інші.

Але зазначені заходи не призвели до значної активізації інноваційної діяльності промислових підприємств. Головні причини ситуації, яка склалася, на державному і регіональному рівнях: брак коштів у держави і господарюючих суб’єктів; відрив фінансового ринку та інноваційних потоків від реального сектора економіки; відсутність чітко визначених державних пріоритетів у інноваційній політиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даною проблемою займається на науковому рівні значна кількість вчених-економістів, які присвятили інноваційному розвитку чимало нау-

Економіка

кових праць, а саме: Александрова В., Аптекарь С., Богиня Д., Гальчинський А., Геєць В., Данилишин С., Чумаченко М., Ястремська О. та інші [1].

Водночас інноваційному розвитку на регіональному рівні, забезпеченню комплексного підходу при його впровадженні в теоретичних та науково-практичних дослідженнях приділяється недостатньо уваги. Вивчення даної проблеми, її конкретних складових та регіональних особливостей, узагальнення окремих фактів і надання пропозицій є метою даної публікації.

Виклад основного матеріалу. Освоєння інноваційних технологій у промисловості та сільському господарстві є головним фактором розвитку для індустріально розвинених країн ринкової економіки. Розглянемо ситуацію у напрямку інноваційного розвитку в нашій державі. Основні фонди у промисловості фізично зношені на 60 % і морально застарілі на 95 %. Кількість підприємств, що впроваджують інновації, зменшується. На сьогодні лише кожне десяте підприємство здійснює інноваційну діяльність, тоді як у розвинених країнах частка інноваційно-активних підприємств досягає 70 %. У результаті частка інноваційної продукції в обсягах промислового виробництва складає в Україні менше 7 %. Трансформаційні процеси в економіці впродовж останніх 15 років значно знизили науковий та технологічний потенціал підприємств [2].

Необхідне вирішення наступних основних завдань інноваційної політики зі сторони держави:

- концентрація організаційних заходів і ресурсів на пріоритетних напрямках інноваційного розвитку з метою зростання попиту промислового виробництва на науково-технічні досягнення, залучення фінансів до інвестування проектів технологічного переозброєння галузей промисловості;
- вибір стратегії розвитку інноваційної сфери при реалізації в галузях промисловості технологій та проектів, що здійснюють вирішальний вплив на підвищення ефективності виробництва і конкурентоспроможності продукції;
- створення сприятливих економічних та фінансових умов для активізації інноваційної діяльності;

Економіка

- узгодженість дій органів виконавчої влади з метою розробки комплексного підходу до реалізації державної інноваційної політики;

- збереження і розвиток виробничо-технологічного потенціалу, його використання для переходу до сучасного рівня та прогресивних технологій;

- використання інноваційних виробництв, які забезпечать випуск конкурентоспроможної продукції, комп'ютерних інформаційних технологій та автоматизоване управління технологічними процесами.

При вирішенні цих завдань сприятливими факторами можуть бути:

- природні ресурси, мінерально-сировинна база, транспортна інфраструктура;

- потужний технологічний потенціал суміжних з пріоритетними галузям промисловості;

- резерв виробничих потужностей з випуску масової, дешевої продукції, яка може знайти попит на внутрішньому ринку, а також на ринках інших країн.

Водночас проблемними складовими постають:

- технологічна відсталість, яка зумовлює низьку конкурентоспроможність продукції окремих галузей промисловості;

- відсутність розгалуженої інфраструктури в інноваційній сфері;

- дефіцит фінансів у необхідних обсягах, що позначається на інноваційній активності реального сектора економіки;

- недостатність сектора малих інноваційних підприємств, які володіють необхідною гнучкістю та пристосованістю до швидких змін умов на ринку.

Одним з основних механізмів національної підтримки інноваційного шляху розвитку економіки і технологічного переозброєння галузей на основі використання науково-технічних розробок та сучасних технологій є державні інноваційні програми, які направляють кошти державного бюджету країни і позабюджетних джерел на фінансування наукових досліджень та дослідно-конструкторських розробок, а також на освоєння їх у промисловому виробництві. Програмний підхід особливо доцільний на регіональному рівні.

Економіка

Про важливість питань регіональної спрямованості інноваційного розвитку, переведення цієї складової економічної політики на регіональний рівень, поряд з іншими факторами, свідчить розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 травня 2007 року „Питання утворення регіональних центрів інноваційного розвитку”.

Інноваційну ситуацію в регіональному розрізі характеризують дані таблиці 1.

Таблиця 1

Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2007 р. за регіонами

Показники Територіальні одиниці	Кількість інноваційно активних підприємств, одиниць	Частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств	Обсяг витрат на інноваційну діяльність, млн.грн.	Обсяг реалізованої продукції, млн.грн.	Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції, %
1	2	3	4	5	6
Україна	1472	14,2	10850,9	40188,0	6,7
Автономна Республіка Крим	33	11,5	185,0	624,0	6,6
Вінницька	75	23,9	355,3	616,0	6,6
Волинська	36	19,8	169,8	3042,3	38,3
Дніпропетровська	70	10,8	1179,6	4516,2	4,4
Донецька	82	10,4	2639,9	5601,4	4,7
Житомирська	37	10,5	61,3	226,2	3,2
Закарпатська	28	8,8	40,7	114,7	1,9
Запорізька	43	10,8	160,3	3432,0	6,5
Івано-Франківська	92	30,6	264,9	438,0	4,2
Київська	52	11,9	306,6	515,5	2,9
Кіровоградська	39	15,8	107,3	484,7	9,6
Луганська	67	11,3	1343,4	7720,3	14,9
Львівська	127	15,8	272,5	1064,2	6,5
Миколаївська	26	8,3	240,9	60,8	0,6
Одеська	46	11,4	741,2	2287,2	13,4
Полтавська	64	15,3	99,7	1077,4	3,1
Рівненська	22	8,5	24,3	88,3	1,2
Сумська	14	5,2	179,4	819,7	8,8
Тернопільська	36	13,2	19,3	179,5	5,7

Економіка*Продовження таблиці 1*

1	2	3	4	5	6
Харківська	142	18,0	277,5	1882,3	6,2
Херсонська	29	13,6	138,8	200,6	4,5
Хмельницька	25	7,3	91,9	97,0	1,2
Черкаська	27	8,9	42,8	511,4	4,1
Чернівецька	32	17,4	16,9	304,4	13,0
Чернігівська	41	15,5	225,4	398,9	5,0
м. Київ	180	33,4	1666,0	3870,2	12,9
м. Севастополь	7	6,7	0,2	14,8	0,8

Аналізуючи деякі показники таблиці, отримаємо наступну ситуацію:

1. Ми маємо невиправдано високу розбіжність у показниках реалізованої інноваційної продукції у загальному випуску продукції – від 0,8 % у м. Севастополі до 38,8 % у Волинській області.

2. Не просліджується прямої залежності між часткою інноваційної продукції і такими факторами, як кількість інноваційно активних підприємств та обсяги витрат на інноваційну діяльність.

3. Регіони, які знаходяться в подібних економічних умовах, мають практично однакові пріоритети та проблеми, досягли діаметрально протилежного рівня активності в даному питанні. Як приклад, частка інноваційної продукції у Волинській області – 38,3 %, а в Рівненській – 1,2 %.

Ситуація впливає на економічний розвиток регіонів і потребує коригуючих дій. Необхідний активний розвиток інфраструктури інноваційної діяльності. Модель прискореного і ефективного функціонування інноваційного циклу „наука – технологія – виробництво – розподіл – споживання” повинна апробуватися на базі науково-технологічних парків, технополісів, бізнес-інкубаторів, венчурних фондів і венчурних фірм.

Дієвим та ефективним елементом інфраструктури ми вважаємо бізнес-інкубатори. Своєю діяльністю вони забезпечують реалізацію пріоритетів державної економічної політики: сприяють створенню робочих місць, підтримують регіональний розвиток малого підприємництва тощо.

Мережу бізнес-інкубаторів в Україні почали створювати в 1996 році. На даний час зареєстровані 63 бізнес-інкубатори. Для

Економіка

України особливо важливим є досвід ефективно діючих структур, оскільки реально діють лише 10-12 бізнес-інкубаторів, які відповідають міжнародно визнаній концепції.

Найуспішнішим з них можна вважати Білоцерківський інноваційний бізнес-інкубатор, який діє з 1998 року. Він є громадською неприбутковою організацією, головною метою якої є підтримка розроблення і широкого застосування нових технологій, які є конкурентоздатними на світовому ринку інформаційних систем, посилення впливу інноваційних факторів на структурну перебудову економіки. Головне завдання – сприяти створенню та розвитку малих підприємств через надання навчально-тренінгової і консультативної допомоги, професійної підготовки фахівців малого та середнього бізнесу.

Протягом п'яти років діяльності було створено широку інфраструктуру, яка діє в інтересах клієнтів: Центр підтримки підприємництва, Технічний центр сприяння реалізації підприємницьких ініціатив, Учбовий центр менеджменту, Жіночий центр підтримки бізнесу, конференц-сервіс, рекламна, кадрова та консалтингова агенції, представництво міжнародного Мікрофінансового банку, кредитна спілка "Профін-Центр", Громадська приймальня Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва, Білоцерківська регіональна асоціація підприємців тощо. Було опрацьовано і адаптовано до умов України значний методичний матеріал, надана практична допомога у становленні та розвитку більш як 200 фірмам. Нами бачиться за доцільне вивчення і використання досвіду роботи Білоцерківського бізнес-інкубатора на території інших регіонів держави.

Проведемо вибіркового аналізу інноваційної ситуації в конкретній Чернігівській області. Для прикладу візьмемо одну з її основних складових – агропромисловий комплекс.

Роботу в цьому напрямку очолює Чернігівський інститут агропромислового виробництва. Його спеціалістами останніми роками завершено 24 наукових розробки, в тому числі створено і передано на сортовипробування 10 нових сортів. Експериментальне впровадження закінчених наукових розробок здійснюється в 10-ти базових господарствах. Тут щорічно освоюється 18-26 новинок. П'ять базових господарств працюють за інноваційними технологічними проектами.

Економіка

Велика робота щодо створення сортів сільськогосподарських культур проводиться на Носівській сільськогосподарській дослідній станції у районному центрі Носівка. До Реєстру сортів рослин України занесено 30 сортів Носівської селекції, які в даний час працюють на виробництво.

Перетворення новацій в інновації через випробування стосовно до умов виробництва покладено на Центр наукового забезпечення агропромислового виробництва, що діє на базі Чернігівського інституту агропромислового виробництва. Для виконання цієї функції в інституті також створено відділ маркетингу інновацій та інноваційного провайдингу.

Налагодження взаємовигідних зв'язків, обмін інформацією, пошук і вихід на якісно новий, сучасний рівень маркетингу інновацій та інноваційного провайдингу – головні завдання аграрної науки в регіоні на наступні роки [3]. На рівні області необхідно організаційно й у фінансовому плані забезпечити впровадження напрацювань інституту та його складових у господарствах усіх форм власності, а по можливості і в особистих господарствах селян [4].

Надамо розподіл організацій області, які виконували наукові та науково-технічні роботи, за галузями наук у 2007 р. (рис. 1).

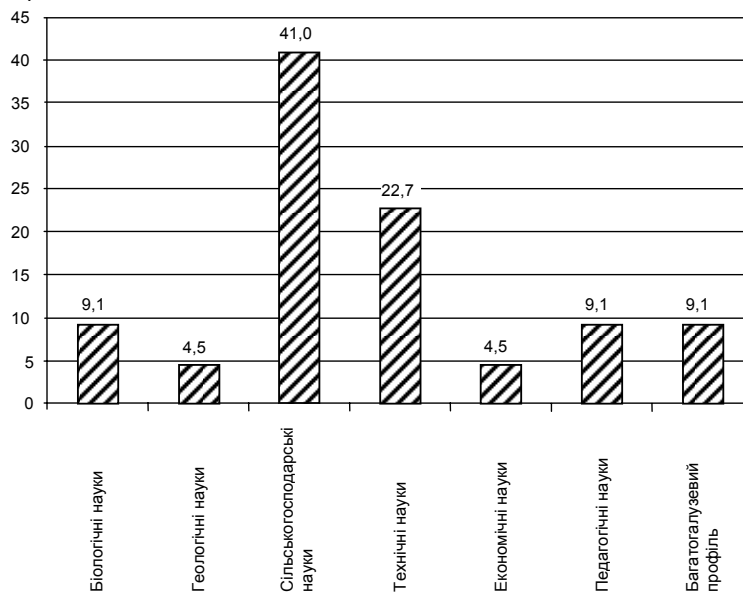

Рис. 1. Розподіл організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи за галузями наук у 2007 році, відсотків до загальної кількості.

Економіка

Майже половина організацій працюють в напрямку агро-промислового комплексу. Турбує недостатня кількість організацій в частині технічних, а особливо економічних наук. При такому підході важко сподіватися на напрацювання в частині нових ринкових форм організації праці (кластери, транскордонне співробітництво, вільні економічні зони, конкурентоспроможність регіональної економіки, підготовка до ефективної діяльності в умовах вступу до СОТ та інше). Поки що майже все тримається на ентузіазмі окремих вчених-економістів. Так довго продовжуватись не може. Та й ефективність такої праці, несистемної, без організаційної та фінансової підтримки, до значних результатів привести не може.

Доцільно проаналізувати ефективність програмного забезпечення інноваційного розвитку досліджуваної області.

Перш за все розглянемо документ програмного характеру, цілком присвячений даній проблемі – “Програму науково-технічного та інноваційного розвитку області на 2007-2010 роки”. Вона не має конкретних цифр щодо впровадження інноваційних проектів та технологічних процесів, деталізації по районах тощо і скоріше нагадує інформаційний матеріал, придатний для аналізу ситуації. Визначені пріоритетні напрямки інноваційної діяльності. У галузевому розрізі до них відносяться: паливно-енергетичний комплекс, машинобудування, приладобудування, мікроелектроніка, інформаційні технології, телекомунікації, високотехнологічний розвиток сільського господарства і переробної промисловості, охорона здоров'я людини та захист навколишнього середовища.

Для вирішення проблеми збільшення інноваційної та інвестиційної активності суб'єктів господарювання необхідні зниження податкового навантаження, а також використання системи державних замовлень, гарантійних програм, формування ринку ефективних інноваційних та інвестиційних проектів.

Прямої підтримки потребує інфраструктура інноваційної діяльності, до якої в першу чергу входить система науково-технічної інформації для створення в регіонах мережевих інноваційних структур, що сприятимуть розвитку співробітництва технологічно пов'язаних між собою підприємств, наукових установ, фінансових інституцій і адміністративних органів [5].

Економіка

Минув перший рік терміну дії програми. Ситуація погіршилась за всіма основними показниками інноваційного розвитку. Крім того, не здійснився ряд передбачень та заходів, на які вона спирається. Достатньо назвати кошти Державної інноваційної компанії, як джерело інвестицій (вона так і не була відновлена). Конкретних цифрових показників, що будуть виконані у плановому періоді, не спрогнозовано.

У 2006 р. розроблено ще один документ, на цей раз довгострокового характеру – “Стратегія соціально-економічного розвитку Чернігівської області на період до 2015 року”. У ньому детально розглянуто напрямки інноваційного потенціалу регіону. Науково-технічний потенціал області представлений 22 організаціями та установами, три з яких – багатогалузеві наукові установи. Більше третини організацій належить до галузевого сектора науки, четверта частина – до академічного, кожна п’ята – займається науковою діяльністю, представляє вищі навчальні заклади, 13,6 % від загальної кількості – заводську науку. Близько половини наукових організацій зосереджено у м. Чернігові, 18,2 % – у м. Ніжині, 9,1 % – у м. Прилуки, решта знаходиться у шести районах області.

В області створюється продукція машинобудування та приладобудування, авіакосмічної галузі, електронних систем зв’язку, комп’ютерні і телекомунікаційні технології тощо. Разом з тим, питома вага наукової продукції в загальному обсязі промислових виробів досить незначна, критичної межі досяг рівень зносу основних фондів.

В умовах, що склалися, необхідно розробити і впровадити механізм залучення та утримання грошових ресурсів у виробничій сфері. Ключовими питаннями механізму повинні стати:

- введення окремого режиму руху амортизаційних коштів підприємств і коштів, що звільняються від оподаткування у зв’язку з їх інноваційною спрямованістю;
- система рахунків з обмеженням використання коштів, що на них накопичуються, винятково для технологічного оновлення виробництва.

Особливо актуальними залишаються питання ефективного використання науково-технічного потенціалу для активізації інноваційного процесу, прискорення комерціалізації науки, залу-

Економіка

чення науковців до розширення інфраструктури інноваційного середовища.

У цілому програмне забезпечення інноваційного розвитку в області характеризується деяким посиленням уваги в планових документах, а також поступовим відходом від конкретизації у передбачуванні показників [6, 7].

Розглянемо питання розвитку технополісів в області чи таких, де буде задіяний науково-технічний потенціал регіону. На території Чернігівської області знаходиться частина всесвітньо відомого унікального анклаву з адміністративним підпорядкуванням Київській області – м. Славутич та інфраструктура Чорнобильської атомної електростанції. Її вплив на функціонування області та Єврорегіону “Дніпро” в цілому дуже значний і взаємопов’язаний. Створення технополісу, на наш погляд, повинно сприяти розвитку всіх цих територій.

Основні причини необхідності створення технополісу:

1. Регіон знаходиться поряд з Чорнобилем, і він завжди буде його проблемою.

2. Це територія, забруднена внаслідок аварії, як і значна частина області та навколишніх областей і республіки Білорусь.

3. Місто Славутич має статус вільної економічної зони, що сприяє його прискореному економічному розвитку та залученню інвестицій.

4. м. Славутич та ЧАЕС – це фактично діючий обладнаний технополіс з персоналом вищої кваліфікації, готовий до інноваційного прискорення, але не організований і научно не зорієнтований на роботу в даному напрямку.

Технополіс повинен бути забезпечений всією нормативною і правовою базою з пільговим оподаткуванням діяльності. Безумовно, потрібна державна підтримка як у фінансах, так і в питаннях делегування деяких видів діяльності (сертифікації, стандартизації, аудиту, спеціальних випробувань тощо) у напрямках екології, ядерної безпеки, надзвичайних ситуацій, альтернативної енергетики з організацією відповідних державних і міжнародних структур у м. Славутичі.

Можливо, необхідно розглянути питання про відкриття філій Національної Академії наук України, а також країн, які беруть участь у роботі Єврорегіону “Дніпро”.

Економіка

Виробничою базою технополіса повинна бути, на наш погляд, Чорнобильська атомна станція з її достатньо високою науково-виробничою інфраструктурою, а також 30-кілометрова зона відчуження.

На рівні регіону необхідно враховувати ще один аспект впровадження інновацій. Компанії для забезпечення конкурентоспроможності впроваджують нові технології у виробництво, і їм необхідні талановиті люди з практичними навичками управління бізнесом. Інноваційний економічний розвиток підприємств регіону не може проходити окремо від розвитку освіти, медицини і культури. При підготовці спеціалістів у регіоні необхідно:

- здійснювати підготовку спеціалістів (менеджерів і проєктних менеджерів) на основі тематики інноваційних проблем;
- реалізовувати методи та критерії визначення рівня підготовки спеціалістів;
- здійснювати взаємодію студентів у реалізації комплексних проєктів підприємств;
- проводити розрахунки та оптимізацію параметрів проєктів на базі узгоджених сучасних програмних та інформаційних засобів;
- використовувати нові Internet-технології для розповсюдження нових ідей, проведення конференцій і узгодження результатів проєктів;
- адаптувати сучасну тенденцію управління проєктами до практичних завдань регіону.

Висновок. На базі наданого матеріалу регіонального характеру, а також окремих питань загальнодержавного спрямування, необхідних для аналізу інноваційної ситуації в регіонах, можна зробити наступні висновки:

1. Необхідний комплексний підхід до інноваційного розвитку на регіональному рівні, який включатиме в себе розробку і реалізацію державних та регіональних інноваційних програм, посилення інфраструктури інноваційної діяльності – науково-технологічних парків, технополісів, бізнес-інкубаторів та інше.

2. Доцільні проведення загальнодержавних заходів щодо вирівнювання інноваційного розвитку регіонів, а також розробка конкретних програм інноваційного розвитку по кожній окремій

Економіка

області, які включили б у себе техніко-технологічну і фінансову складові та механізм реалізації і контролю.

3. Потрібні подальші теоретичні напрацювання та практичні розробки в цьому важливому напрямку розвитку держави і посилення конкурентноздатності її економіки.

Література

1. Бреус С. Аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств України / С. Бреус // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 5. – С. 121-128.
2. Голляк Ю. Інноваційні перетворення української економіки в контексті міжнародної конкуренції / Ю. Голляк // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 7. – С. 43-55.
3. Майбутнє – за інноваційними перетвореннями / І. Гринник // Деснянська правда. – 2005. – 25 жовтня.
4. Савченко В. Інноваційні проекти в агропромисловому секторі / В. Савченко, І. Московець // Економіка України. - 1999. – № 5. – С. 56-62.
5. Берестовий С. Інноваційно-інвестиційні параметри розвитку / С. Берестовий // Деснянська правда. – 2005. – 31 травня. – С. 2.
6. Пила В. І. Концепція і науково-методичні основи формування плану соціально-економічного розвитку Чернігівського регіону / В. І. Пила, В. Ф. Савченко. – Чернігів, 1995. – 102 с.
7. Савченко В. Держава і регіон: регулювання соціально-економічного розвитку. Книга II. Частина II. Регіон / В. Савченко. – К.: Знання. - 1999. – 212 с.
8. Філіпов Ю. Концепція проекту інноваційної підготовки спеціалістів для управління і проектного розвитку Єврорегіону "Дніпро" / Ю. Філіпов, Н. Ткаченко // Міжнародна конференція "Єврорегіон "Дніпро" – проблеми розвитку і функціонування (Чернігів, 11 лист. 2003 р.)

Надійшла 07.11.2008